

"אשר קרך בדרך" ר' דוד הורדן

בירושלמי פ"א דמגילה (ה"א) 'כרכים המוקפות חומה מימות יהושוע בן נון קוראים בחמישה עשר, אמר ר' סימון בשם ריב"ל חלקו כבוד לארץ ישראל שהיתה חרבה באותם ימים, ותלו אותה מימות יהושוע בן נון".

ויש להבין מה ראו דוקא בחג פורים לחלוק כבוד לא"י והרי גם בזמן יצ"מ ומי"ת הארץ היתה שממה? מצינו שבכל פעם שעמ"י חוזר מהגלות לארץ ישראל, בא עמלק להלחם בו. ראשית בדרך בצאתנו ממצרים, אח"כ בימי מרדכי ואסתר לפני העליה לבנות את הבית השני. ובדורינו כשעמ"י התחיל להתעורר לשוב לביתו, קמו עלינו גרממאי של אדום. וכן הוא במדרש במדבר רבה (טז) "עמלק יושב בארץ הנגב" מה ראה לישוב לו על הספר על דרך כניסתם של ישראל לארץ? כך ציווהו עשו זקינו לקדמן לדרך". ויש להבין מדוע נלחם עש עם יעקב ומצוה לבן בנו עמלק להלחם עם ישראל דוקא כאשר הם בדרכם לארץ ישראל?

קדושת ארץ ישראל

הרב קוק כותב באורות התחיה כז': "הקדושה שבטבע היא קדושת ארץ ישראל והשכינה שירדה עם ישראל בגלות היא הכשרון להעמיד שכינה בניגוד לטבע, אבל הקדושה הלוחמת בטבע אינה קדושה שלימה" ונסה להבין מהו המיוחד שבקדושת א"י?
בג"מ ברכות לה: -נחלקו ר' ישמעאל ורשב"י: ת"ר "ואספת דגניך" מה ת"ל לפי שנא' לא ימוש ספר התורה הזה מפיד, יכול דברים ככתבם? ת"ל "ואספת דגניך" הנהג בהם מנהג דרך ארץ דברי ר' ישמעאל, רשב"י אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה, זורע בשעת זריעה, קוצר בשעת קצירה ודש בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה? אלא בזמן שישראל עושים רצונו של מקום מלאכתם נעשית ע"י אחרים.. אמר אביי הרבה עשו כר' ישמעאל ועלתה בידם כרשב"י ולא עלתה בידם"
ואומר החת"ס בחידושיו (סוכה לו) "נלע"ד דר' ישמעאל לא אמר קרא דאספת דגניך אלא בא"י, שהעבודה בקרקע גופה מצוה משום מצות ישוב א"י, ולהוציא פירותיה הקדושה ועל זה צותה התורה " ואספת דגניך". ובעז זורה גורן השעורים הלילה משום מצוה, וכאילו תאמר לא אניה תפילין מפני שאני עוסק בתורה, ה"נ לא יאמר לא אאסוף דגני מפני שאני עוסק בתורה, ואפשר שאפילו שאר אומנויות שיש בהם משום ישובו של עולם הכל בכלל המצוה. אבל כשאנו בעו"ה הרבים בין או"ה וכל שמרבה העולם ישוב מוסיף עבודת ה' חורבן, מודה ר"י לרשב"י, וע"ז אנו סומכים על ר' נהוראי במשנה סוף קידושין, מניח אני כל אומנות שבעולם ואין אני מלמד את בני אלא תורה-היינו בחו"ל".

כשעם ישראל יוצא לגלות, למציאות שהקדש והטבע מהווים סתירה, למקום שבו כמה שעוסקים בענייני חול זה בא על חשבון הקדש, כמה שאדם מתרחק מענייני החול הוא יתחזק בענייני הרוח. אבל לא כן בא"י, בא"י כל כמה שעוסקים יותר בישוּבו של עולם מחזקים את התכנים הרוחניים. וכשאברהם אבינו הגיע לגבולה של א"י וראה אנשים חורשים וזורעים אמר הלואי יהי חלקי בארץ הזאת. והמהר"ל אומר בנתיב התורה שאדמת א"י גופה קודש וכשאדם גר בא"י הוא מקדש את גופו, שנוצר מאדמת הקודש של א"י.

ועל פי זה מסביר הרב קוק את הגמ' בשבת לג: ששם מובא שלאחר שנגזרה גזירה על רשב"י התחבאו רשב"י ור' אלעזר בנו במערה וישבו שם יב' שנה, והתעלו מעלה מעלה בתורה מתוך פרישות והסתפקות מינמלית מכל ענייני העולם הזה, אכלו חרובים שתו מים, ואף לא לבשו בגדים בשעת הלימוד. לאחר שיצאו מהמערה ראו אנשים שחורשים וזורעים אמרו מניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה?! כל מקום שנותנים בו עיניהם מיד נשרף!.

רשב"י כפי שראינו בגמ' בברכות רואה בכל עסק שבא על חשבון הלימוד כעזיבת חיי עולם בשביל חיי שעה. ואז אומר להם הקב"ה להחריב עולמי יצאתם? חיזרו למערכתכם! (ומשמע בגמ' שהחזרה למערה היא כעונש שהרי ישבו שם יב' חודש ואמרו משפט רשעים בגהנם יב' חודש). אמנם לימוד התורה הוא לעילא ולעילא מכל שאר המצוות, "כי נר מצווה ותורה אור" אך כבר אמר אביי הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם.

ומסביר הרב שלאחר שיצא רשב"י מהמערה הוא שינה את גישתו ורצה לעשות תיקון דכתיב "ויבא יעקב שלם" - "אמר רב שלם בגופו שלם בממונו שלם בתורתו, ויחן את פני העיר אמר רב מטבע תיקן ושמואל אמר שווקים תיקן ור' יוחנן אמר מרחצאות תיקן". כלומר שעל אותם דברים שתיקנו הרומאים ועליהם אמר רשב"י כל מה שתיקנו לא תיקנו אלא לצורך עצמם, אומרת הגמ' שאת הדברים האלה תיקן כבר יעקב כשחזר שלם מבית לבן. ומסביר הרב ע"פ דברי הרמב"ם בסוף מו"ע שיש כמה סוגי שלימות באדם. שלימות הממון שזו הגרועה מכולם, ועליה אומר הרמב"ם שרוב ההנאה ממנה דמיון מוחלט, שהרי איננה חלק מהאדם אלא חיצונית לו.

אח"כ שלימות הגוף, שזה כבר חלק יותר אמיתי באדם, אך אינו לאדם מחמת שהוא אדם אלא מחמת שהוא בעל חי. ואפילו אם יגיע לשיא כוחו, לא יהיה כוחו ככח הפרד או האריה. ושלימות הנוספת היא השלמות השכלית רוחנית באשר הוא אדם.

ומסביר הרב שיעקב חוזר לא"י שלם בכל השלמויות האלה, שמטרתם שיביאו את האדם למציאות שלימה ולמרות שבדרך כלל רדיפת הממון מעבירה את האדם על דעתו, שבמקום שהממון יהיה כלי שרת לגוף האדם ולנפשו, האדם מסכן את גופו ואת נפשו לצבור עוד ועוד ממון. יעקב חוזר לא"י שלם ולא רק שאין השלמויות הללו מפריעות זו לזו, אלא שלימות הממון ושלימות הגוף מסיעות לו להיות שלם בתורתו.

יוצא שיש הבדל גדול ביחס לענייני התכנים המעשים בין ארץ ישראל לחו"ל. הטור באו"ח סימן ר"ח מביא את דברי ספר המצוות שבברכת מעין שלש יש להוסיף "ונאכל מפריה ונשבע מטובה" ואומר הטור "ואין לאמרו שאין לחמוד הארץ בשביל פריה וטובה" ועל זה אומר הב"ח: "תימה הלא קדושת ארץ הנשפע בה מקדושת הארץ העליונה היא נשפעת גם בפירותיה שיונקים מקדושת השכינה השוכנת בקרב הארץ כי על כן הזהיר ואמר בסוף

פרשה מסעי לא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה אשר אני שוכן בתוכה כי אני ה' שוכן בתוך בני ישראל.

ואמר אם תטמא את הארץ נמשכת הטומאה גם בפירותיה היונקים ממנה וכבר נסתלקה השכינה מקרב הארץ אשר אני שוכן בתוכה ממש בגוף הארץ נסתלקה מפני הטומאה שטימאתם ונמשכת מזה כי ג'כ אנכי מסלק שכינתי מתוך בני ישראל כי עד עתה היכל ה' המה היו בני ישראל לפי שהשכינה היתה שורה בקרבם ממש ועתה באכל' פירות היונקים מטומאת הארץ נסתלקה השכינה כי כשהטומאה נכנסת עם אכילת פירות בתוך בני ישראל יוצאת כנגדה הקדושה מקרב ישראל ועל כן ניחא שאנו מכניסים בברכה זו ונאכל מפריה ונשבע מטובה כי באכילת פירותיה אנו ניזונים מקדושת השכינה ומטהרתה ונשבע מטובה"

יוצא שבא"י הקדושה באה לידי ביטוי גם בפירות עצמם.

וכך כותב הרב קוק: 'ההתגברות הרוחנית העליונה מחזקת את התכנים המעשים ומגברת את ההתענינות בעולם ובחיים ובכל אשר בס. רק בזמן החורבן, וקרוב לו, שהחיל הישראלי נעק מאדמתו והוצרך להכיר את תעודתו רק במעמדו הרוחני המופשט, הושרשה ביחידים (רשב"י ובנו) הדרכה לפרישות מחיי שעה בשביל חיי עולם, וגם על זה יצאה מחאה שמימית) להחריב עולמי יצאתם? - חיזרו למערכתכם!) אבל כאשר הגיע התור של בנין האומה בארצה, והצורך המעשי של הסדורים המעשיים המדיניים והחברתיים נעשה חלק מתכנית פעלי הכלל, הרי הם הם גופי תורה, וכל מה שיתרחבו הגורמים המעשיים ויתבססו יותר יפעל הרוח המלא קדושה וחיי אמת על העולם והחיים, ואור ישראל יאיר פני תבל בכליל יפעתו."

במבט ראשון נראה שהמציאות של ישראל בגלות היא יותר עליונה, שהרי שם עסקנו רק בתורה והיינו מנותקים מהעניינים הארציים אך הרב כותב שזו אמנם קדושה אך לא קדושה שלמה. המציאות בארץ ישראל של חיבור שמים וארץ היא המציאות היותר שלמה.

המלחמה בדרך לארץ ישראל

על פי זה נבין מדוע בא עמלק להלחם עם ישראל דוקא כשהם בדרכם לשוב לא"י. קודם לכן נוסף הקדמה נוספת מדברי רה"י זצ"ל: בפרשת ברכת יש כמה עניינים שלכאורה אינם מובנים ראשית יש לשאול איזו הו"א היתה ליצחק לברך את עשו? ועוד מובא במדרש על הפסוק " ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו" שהיה צד אותו בפיו ושואל אותו כיצד מעשרים את המלח? וכי יצחק היה כל כך תמים ומשום שאלה זו אהב את עשו יותר מיעקב שהיה איש תם ויושב אהלים? ועוד קשה, יצחק שמסר נפשו על גבי המזבח והיה קודש לה', וכי הוא לא יכול לברך את בנו בלי לאכול קודם מטעמים? ועוד מובא במדרש על הפסוק "והבאתי עלי קללה ולא ברכה"- גם ברכה שעתידי ליתן לי, לא יתן לי. ולא מובן על איזו ברכה מדובר?

והסביר רה"י על פי היסוד של הנצי"ב: שלשלמות ישראל יש צורך באנשים שיהיו עוסקים ברוחניות גמורה, כמו שיעקב היה "איש תם יושב אהלים". ויש אנשים שדרכם בעבודת ה' היא לחבר שמים וארץ, ליצחק היו שני בנים והוא רצה ששניהם יחד יבנו את שלימות ישראל. יעקב הוא איש תם ויושב אוהלים על כן הוא יתעסק בצד הרוחני של עמ"י. אך עשו שהוא איש שדה, שיודע להתעסק בעניני השדה הוא יהיה אחראי על השדה אשר ברכו ה'. וכך הבין יצחק את שאלת עשו "כיצד מעשרים את המלח?" כרצון להמשיך בתיקון העניינים הגשמיים, וחיבור שמים וארץ.

ולכן יצחק מבקש לאכול מהשדה אשר ברכו ה', לפני שהוא מברך את הברכה המיוחדת של קידוש העניינים הגשמיים.

אי"כ יצחק כלל לא התכוון לברך את עשו במקום לברך את יעקב, וליעקב היתה שמורה מלכתחילה הברכה שמופיעה בסוף פרשת תולדות (בראשית כח) "ואל שדי יברך אותך ויפרך וירבך והיית לקהל עמיסיתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך לרשתך את ארץ מגריך אשר נתן אלהים לאברהם". ולברכה הרוחנית הזו לא היה צורך להקדים סעודה כי זו ברכה רוחנית.

והברכה שהיתה מיועדת לעשו היא הברכה הגשמית 'זיתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותירש" וכו'.

אך רבקה כבר ידעה ששני גוים בבטנה, שני גוים שלא משלימים זה את זה, אלא מתנגדים זה לזה. ובמגילה דף ו. 'קיסרי וירושלים אם יאמר לך אדם חרבו שניהם אל תאמן ישבו שניהם אל תאמן, חרבה ירושלים וישבה קיסרי, ישבה ירושלים וחרבה קסרי -תאמן שגא' "אמלאה החרבה"-אם מלאה זו חריבה זו, אם מלאה זו חריבה זו.

רב נחמן בר יצחק אמר "ולאום מלאום יאמץ".

וכך אומר הקב"ה-"ואהב את יעקב-ואת עשו שנאתי"(מלאכי ג')

אי"כ הברכה שהיתה כביכול מיועדת לעשו היא הברכה לחבר שמים וארץ שמקומה המיוחד הוא דוקא בארץ ישראל.

ועשו יודע שכאשר ישראל בגלות אין הברכה הזו שורה עליהם, אך כשעמ"י עומד לחזור לארץ ולזכות שוב בברכה שהיתה כביכול מיועדת לו, אז הוא בא להלחם בישראל. יודע עשו שכשישראל נכנסים לארץ אחת המצוות הראשונות הוא להכרית זרעו של עמלק וזו היא תחילת מפתח ועל כן הוא מצוה את בן בנו עמלק להשמיד אותם בדרך.

ועל כן כאשר יעקב חוזר מבית לבן, עשו יוצא כנגדו וארבע מאות איש עמו.

וכשישראל יוצאים ממצרים לקראת עלייתם לא"י כתוב ששלח עמלק ולקח את כל אלופי אדום ונתן להם אלף אלפים דינרים לכל אחד ואחד מאותם החילים שהיו מאלופי עשו לבוא ולהלחם בישראל (מדרש שה"ש) ואיתא עוד במדרש שבא עליהם עמלק בארבע מאות אלף גיבורים. ועשה כל מאמץ למנוע מהם לעלות לא"י.

ואח"כ בא "קרהו בן בנו של קרהו", וביקש 'להשמיד להרוג ולאבד את היהודים מנער ועד זקן טף ונשים", קודם עלייתם לבנות את הבית השני.

וכן ראינו בדורינו שגרממיה של אדום לפני כניסתנו לארץ נלחמת ע"מ להשמיד את עמ"י ח"ו.

ועל פי דברינו מובן הדבר, שהרי עיקר מלחמת עמלק הוא בקשר בין שמים וארץ, "מי מנה עפר יעקב"-מי מנה מצוות שיש להם בעפר. אך בחלק הרוחני העליון אין לעשו ולעמלק מלחמה. ועל פי זה יובנו דברי המדרש: 'זכשבו למערת המכפלה בא עליהם עשו הרשע מהר חורב לחרחר ריב ואמר שלי היא מערת המכפלה, מה עשה יוסף שלח את נפתלי שהוא אילה שלוחה להביא כתב עולם שהיה בינם, חושים בן דן היה פגום באזנו ובלשונו, אמר להם מפני מה אנו יושבים כאן? הראוהו באצבעו ואמרו בשביל האיש הזה שאינו מניח אותנו לקבור את יעקב, שלף את חרבו והתיו את ראשו של עשו ונכנס הראש לתוך מערת המכפלה, ואת גויתו שלח לארץ אחוזתו בהר שער."'
איכ ראשו של עשו שהוא החלק העליון הרוחני כשהוא לא מחובר לגוף יש לו תיקון וכך כותב ר"ח ברוח החיים: "וזהו ענין הראש הקבור במערה עם יעקב כמאמר חז"ל והכוונה ע"ד המליצה כי אחוז הוא בקדושה בראש, והוא ענין שחיטת כח הרע לעת"ל כמאמר חז"ל (סוכה נ"ב) והכוונה ע"ד מליצה כי הראש לבד ישאר בקדושה" וכך מסביר ר' צדוק במחשבות חרוץ (ע"מ י"ב) את חטאו של שאול. שהרי לכל אומה יש לה נקודה טובה ולכן יכול להתהפך לטוב, אך עמלק עצמו אי"א לו להתהפך. אך בודאי צ"ל שגם לעמלק יש איזו ני"ק דאם לא מנין היה לו חיות כלל בעוה"ז, אבל היא בלתי נגלית לו עצמו ולא לשום בריה בעולם, כי כל מה שבא לידי גילוי ממנו הוא רק רע גמור. ודבר זה הוא מכבשי רחמנא, ומהנסתרות לה' אלקינו ואין בו שום דרך גילוי כלל. ושואל חשב שהוא הגיע להבנה בזה וקרא לו מה שקרה לבן זומא שהציץ ונפגע.

וזהו ענין "אין השם שלם" כמו שבאר ר' צדוק ב"רסיסי לילה" דהיינו יחוד עולמות עליונים ותחתונים, כי כל חפץ עמלק להפריד הארץ ומלואה מהבורא. וע"כ חשב לאבד היהודים שהם המורידים שכונה בתחתונים ומחברים הבורא עם הנבראים"

"וששון"- זו מילה

במסכת מגילה ט"ז: דורשת הג"מ את הפסוק "ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר" "ויקר זו מילה" ונשאלת השאלה מה הקשר בין מילה לפורים?
ובמדרש (תנחומא פרשת כי תצא יג') "מה היו עמלק עושים? היו חותכים ערלתיהם של ישראל וזורקים כלפי מעלה, ואומרים הא לך מה שבחרת" וגם כאן יש להבין מדוע עמלק מתגרה בעמ"י דוקא בענין זה של המילה?
וכבר כתב הרב בעולת ראייה בשם ספר שער החצר (בס' קנב) : "מעלת א"י גדולה כמעלת ברית המילה, מדי שמות של א"י ארץ חיים, ארץ הצבי, ארץ ישראל, ארץ הקדושה, סופי תיבות מילה.
וביאור הדברים: באומות העולם מצינו שתי גישות קיצוניות ביחס ליצר. גישה אחת של התמכרות ליצרים ולתאוות והפיכת ההנאה כאידיאל בפני עצמו. ומאידך גישה הפוכה שאומרת שהיצר הוא כח שלילי ואשרי מי שמתרחק ממנו. בעמ"י ההתקשרות בין המינים נקראת "קידושין", ויש בה קדושה כפי שמאריך הרמב"ן "באגרת הקודש" ולכן אות ברית קודש, הוא דוקא במקום התאוה, להראות שכל היצרים שבנו משועבדים לעבודת ה' בקדושה. וכמו שכותב ר' צדוק: (מחשבות חרוץ) שהקב"ה נתן ברית

חותמו באבר זה שהוא מעיד עליהם שמלא קדושה, דאפילו ערלי ישראל נקראים מולים, והיינו דאמר "טול מה שבחרת" ומשמע שבענין זה דוקא עמלק נלחם. וזהו בדיקת ענינה של הארץ הקדושה כפי שהסברנו, שההלכות שקשורות לעניני הארץ הם הם גופי תורה. וזו הנקודה שבא עמלק בן בנו של עשו הרשע להלחם, ועל כן הם פגעו בישראל דוקא בענין זה, וזרקו ערלתיהם כלפי מעלה. ומוסיף ר' צדוק ב"רסיסי לילה" שלכן אין עשו נופל אלא ביד זרעו של יוסף שהוא כנגד אות ברית קודש והוא שומר הברית.

"כיפורים-כפורים"

ועל פי זה נוכל להבין את דברי תיקוני הזוהר "כיפורים כפורים" שמשמע שמעלת פורים היא יותר גדולה ממעלת יום כיפור, שהרי הגמ' בתענית אומרת מי נתלה במי קטן בגדול. וכותב ר' צדוק ברסיסי לילה שפורים הוא ימי רצון הרבה יותר מיום כ"כ, והוא החג האחרון בשנה וחותר את קדושת הזמנים. הרמח"ל במסילת ישרים מבאר את ההבדל בין הקדוש לטהור. יצעתה תראה ההפרש בין הקדוש לטהור, הטהור-מעשיו החומריים אינם לו אלא הכרחיים, והוא עצמו אינו מתכון בהם אלא על צד ההכרח, ונמצא שעל ידי זה יוצאים מסוג הרע שבחומריות ונשארים טהורים, אך לכלל קדושה לא באו, כי אילו היה אפשר בלתי כבד היה טוב יותר. אך הקדוש הדבק תמיד לאלהיו ונפשו מתהלכת בין המושכלות האמתיות באהבת בוראו ויראתו, הנה נחשב לו כאילו מתהלך לפני ה' בארצות החיים עודנו פה בעולם הזה. והנה איש כזה הוא עצמו נחשב כמשכן, כמקדש, כמזבח... האבות הן הן המרכבה! וכן אמרו הצדיקים הן הן המרכבה! כי השכינה שורה עליהם כמו שהיתה שורה במקדש. ומעתה המאכל והמשתה שהאיש הקדוש אוכל, עילוי הוא למאכל ההוא ולמשתה ההוא, כאילו נקרב ע"ג המזבח ממש".

יום הכיפורים הוא בבחינת טהרה 'אשריכם ישראל לפני מי אתם מיטהרים ומי מטהר אתכם', האדם מישראל ביום הכיפורים מתרחק מכל עניני החומר, אסור באכילה ובשתיה, סיכה, תשיש המיטה ונעילת הסנדל. הנהגתו כמלאך טהור.

אך מעלת ימי הפורים היא מעלה יותר עליונה, כמעלת הקדושה. לא עבודת ה' מתוך התנתקות מעניני החומר, לא אסור מלאכה, ולא איסור אכילה ושתיה. אלא אדרבה חיוב סעודה, חיוב ריבוי בסעודה ומשלוח מנות איש לרעהו. חיוב שתיה "עד דלא ידע".

וכך הם דברי הרב בעול"ר: "ההארה הנמשכת ביום זה, היא ממש מצד קדושת הגוף הישראלי כי קיבלו בו את התורה מרצון--על כן ביום זה ינוסו הצללים--כי השמחה היא למעלה גדולה דבקה עם אור השכל--ואפילו אם יסולק אור השכל מכלי הגוף, הנה כוחות הגוף בעצמם כבר קדושים הם ודבקים בשלמות האמיתית, אשר באור פני מלך חיים"

א"כ עיקר המלחמה של עמלק, הוא ברצוננו לחבר שמים וארץ, שבא לידי ביטוי בקדושת המילה, ובקדושת המיוחדת של ארץ ישראל. ועל כן מצוות החג הוא דוקא בריבוי אכילה של קדושה.

ועל כן חלקו כבוד לארץ ישראל, ודוקא למוקפות מימות יהושע בן נון. שהוא מבניה של רחל וראשון הנלחמים בעמלק בדרך בכניסתם לארץ.